

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Болон процесі мен академиялық ұтқырлық орталығы

Докторантурадан кейінгі бағдарламалар

Солтүстік Американың жоғары білім жүйесінде постдокторантура үшінші циклге жатады. Бұл деңгейде университеттерде немесе зерттеу орталықтарында жүзеге асырылатын постдокторантура жоғары білікті мамандарды даярлауды аяқтайды.

Постдокторлық Білім 100 жылдан астам уақыт бойы американдық Жоғары білімнің бөлігі болып табылады. Алғаш рет 1876 жылы Джонс Хопкинс университеті постдокторанттарға қолдау көрсете бастады. 1920 жылдары Рокфеллер қоры жақында PhD дәрежесін алғандар үшін постдокторлық стипендиялардың ресми бағдарламасын құрды. Мұндай стипендиялардың иелері - "постдокторанттар "немесе"постдоктар".¹

АҚШ-та постдокторанттарға АҚШ үкіметі жанындағы тәуелсіз агенттік Ұлттық Ғылыми Қор (NSF) қолдау көрсетеді.

Қор негізінен уақытша гранттар береді. Гранттардың көпшілігі жеке зерттеушілерге немесе зерттеушілердің шағын топтарына беріледі. Қалған гранттар зерттеу орталықтарын қаржыландыруға бағытталады (ғылыми жабдықтар мен оларға қызмет көрсету құралдарының жұмысын қолдау).

АҚШ-тағы постдокторлық бағдарлама **PhD докторлары үшін** және **ғылым кандидаттары үшін** бөлек жүзеге асырылады (Еуропаның бірқатар елдерінен, Ресейден).

1-ші жағдайда Postdoctoral Training (постдокторальды зерттеулер) білім деңгейі болып табылмайды, өйткені онда ресми білім беру бағдарламалары жоқ. Жақында PhD дәрежесін алған ғалымдарға ғылыми жетекшінің басшылығымен арнайы дайындықтан өту мүмкіндігі беріледі.

Постдокторанттар дәріс және семинар сабақтарына жеке қатысу арқылы өз біліктіліктерін арттырады. Оқу университеттің, ғылыми мекеменің стипендиялары немесе қайырымдылық ұйымдарының демеушілік көмегі есебінен қаржыландырылады. Осыған байланысты постдоктың ұстанымы уақытша (кез-келген кезеңде өзгеруі мүмкін) және қаржыландыру көлеміне тікелей байланысты.

2-ші жағдайда Postgraduate Level (ғылым кандидаттарына арналған постдокторантура) кем дегенде үш жылға есептелген білім беру бағдарламасы жүзеге асырылады. Алғашқы 2 жыл жеке жоспар бойынша постдокторантты оқыту, содан кейін бір жыл ішінде студенттер өз зерттеулерін жүргізеді және қаласа "Habilitation to direct theses" докторлық диссертациясын дайындау бойынша жұмыс істейді.

Германиядағы Постдокторантура ғалымға зерттеу саласында тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Бұл мамандықтың мақсатты терең игерілуіне ықпал етеді. Зерттеу тобында немесе институтта постдок ретінде жұмыс істеу уақыты шектеулі, өйткені оның ұстанымы уақытша жұмыс болып табылады және мамандыққа байланысты 3 жылдан 5 жылға дейін созылады.²

1 Association Of American Universities, Committee on Postdoctoral Education, 1998.

2 Жарекешев И.Х. Постдокторантура как этап повышения квалификации научного работника // Вестник РАН. 2013, Т.82, Вып. 12. С 1104-1107.

Постдок өзінің өзін-өзі жетілдіру бойынша үздіксіз жұмыс істейді, бірінші кезекте өзінің оқытушылық дағдыларын дамытады (*үнемі оқу сабақтарын өткізеді, дәрістер оқиды, семинарлар өткізеді, бакалаврлар, магистрлер мен PhD жобаларын басқарады*).

Постдок habilitation біліктілігінің келесі кезеңінен өтуі мүмкін (лат. habilis-кабілетті, жарамды). Арнайы жұмысты қорғау нәтижелері бойынша ізденушіге Habilitated Doctor (Dr. habil.) ғылыми дәрежесі беріледі.

Постдокторант бірнеше университеттерде постдокторантура кезеңін өткізе алады. Сирек жағдайларды қоспағанда, оның ғылыми жетекшісі бар — супервайзер толық профессор (full professor), кафедра меңгерушісі немесе институт директоры болуы мүмкін. Постдокторантура кезеңінде ғалым жоғары импакт-факторы бар ғылыми журналдарда бірнеше маңызды жұмыстарды жариялауы қажет. Постдок аяқталғаннан кейін ғалымның зерттеу қызметінің маңызды көрсеткіші **Хирш индексі** болып табылады.

Германиядағы постдокторантура өздері басқаратын кафедраларға немесе болашақ постдокторанттар институттарына жалданатын профессорлар жеңіп алған түрлі гранттармен төленуі мүмкін. Сондай-ақ, постдокторлық зерттеушілерге арналған әртүрлі қорлардың стипендиялық бағдарламалары бар. Мысалы, А. Гумбольдт қоры жыл сайын стипендия алуға өтінім берген сәттен бастап 4 жыл бұрын докторантура деңгейін аяқтаған жас шетелдік ғалымдарға арналған стипендияларды тағайындайды. Бұл стипендияның мөлшері айына **2600-3000** еуроны құрайды.³

Үндістанда постдокторанттардың саны аз. Олар зертханашылар, оқытушылар мен ғылыми қызметкерлер ретінде жалданады. Постдокторантура бағдарламаларын Үнді технологиялық институты жүзеге асырады.⁴

Үндістандағы постдокторантура бағдарламаларын ғылыми кеңестер мен мемлекеттік департаменттер қаржыландырады. Ғылыми және өнеркәсіптік зерттеулер жөніндегі кеңес ғылыми мүшеліктерді белгілі бір зерттеу ұсыныстары мен танылған мекемелердегі тәлімгерлер негізінде тағайындайды. Ғылым және технологиялар департаменті постдокторанттарға тәуелсіз зерттеушілік қолдау көрсету үшін жеделдетілген бағдарламаны жүзеге асырады. Осы схема бойынша жыл сайын 600 стипендия тағайындалады. Басқа стипендияларды Биотехнология департаменті, электроника департаменті, Атом энергиясы департаменті, жаңа және жаңартылатын энергия министрлігі, Үндістанның медициналық зерттеулер кеңесі және басқа да үкіметтік ұйымдар ұсынады.

3 Humboldt Research Fellowships for postdoctoral researchers http://www.humboldt-foundation.de/pls/web/docs/text_id_1806/F1313641042/programme_information_p.pdf

4 Ananth M.S. Postdoctoral Careers in India [URL: <https://www.humboldt-foundation.de/web/31661.html>]